

“Hvoraf kommer det, at vi alle ere saa demokratiske som vi ere?”

- Demokratisk-monarkiske bondevenner i den danske grundlovs-kamp

I det revolutionære år 1848, som i Danmark betød afskaffelsen af enevælden, udbruddet af treårskrigen og etableringen af Danmark som konstitutionelt monarki, entrerede en ny politisk magt, en organiseret bondebevægelse, den politiske offentlighed. Overalt i det revolutionære Europa så man i 1848 en betydelig udvidelse af politiske rum og de sociale rammer for politisk deltagelse, hvilket indebar en inkludering af hidtil ekskluderede samfundsgrupper. Her søgte byernes revolutionære at mobilisere og italesætte bonden som politisk aktør, mens bondebevægelser ligeledes fremsatte politiske krav og søgte at tilkæmpe sig politisk medborgerskab. I Danmark havde de mere velstående dele af bondestanden været repræsenteret på rigets stænderforsamlinger fra 1834 og frem, men det var først med stiftelsen af Bondevennernes Selskab og politiseringen af denne i 1848, at Danmark fik sin første organiserede bondepolitiske bevægelse.

Som kulmination på de hektiske martsdage erklærede Frederik VII den 22. marts 1848, at han fremover betragtede sig selv som konstitutionel monark, at ministrene i det kommende Martsministerium skulle bære ansvaret for statsfølelsen, og at der ville blive udskrevet valg til en rigsforsamling med det formål at give Danmark en grundlov. Herefter udspillede frem mod grundlovens underskrivelse 5. juni 1849 en kamp om grundloven i offentligheden og på de valgte forsamlinger, hhv. stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg i foråret 1848, samt den grundlovgivende rigsforsamling fra oktober 1848 til juni 1849.

Bondevennernes Selskab, som blev stiftet af københavnske liberale i 1846 med det formål at skabe et talerør for en forenet bondestand, spillede en afgørende rolle i denne kamp. Med stiftelsen af Bondevennernes Selskab kunne københavnske liberale

støtte egne politiske krav på en alliance med et bredere udsnit af befolkningen – stiftelsen af selskabet tjente altså også i første omgang et liberalt projekt. I takt med involveringen i grundlovs-kampen udviklede foreningen sig til en politisk bevægelse, trods foreningen i sine første år primært havde beskæftiget sig med spørgsmål af social og økonomisk interesse for bondestanden. Transformationen blev endeligt etableret, da foreningen indledte en valgkamp til den grundlovgivende rigsforsamling i sommeren 1848. Som følge af denne udvikling vendte mange af foreningens oprindelige støtter blandt borgerskabet sig fra selskabet, som hermed fik en klarere radikal-demokratisk profil. Valgkampen, som til stor skræk for dannelsesborgerskabet var meget velorganiseret, havde det erklærede mål at sikre ”det bedst mulige udfald i demokratisk retning af de forestående valg.” (*Almuevennen* 18. maj 1848, citeret efter Bjørn 1998: 220). Kampagnen blev en stor succes og sikrede ca. en tredjedel af mandaterne til bondevenner, heraf en del bønder.

Jeg skal her beskæftige mig med bondevennernes sprog, retorik og begrebsbrug i kampen om grundlovsteksten, som den udspillede sig på den grundlovgivende rigsforsamling. I denne kamp talte bondevenner fra et erklæret demokratisk standpunkt (Barfod 1848: 332; Christensen 1848f: 247; Christensen 1849b: 1949; Christensen 1849c: 3104; Christensen 1849d: 3147; Christensen 1849e, 3577; Frølund 1849: 1884; Jespersen 1849b: 3156; Schack 1848: 705; Schack 1849a: 1174; Schack 1849b: 2252), for en udvidelse af valgretten eller en ”demokratisk Forfatning” (Christensen 1848e: 227).¹ Artiklen viser, hvordan bondevenner søgte at legitimere kravet om en demokratisk forfatning med henvisning til en demokratisk udvikling af samfundet, som bestod og resulterede i et stærkt bånd mellem folket og kongen. Hermed søgte bondevenner at støtte deres krav om demokrati med en retorik, som anvendte kongen som legitimerende figur. Dette ved at demokratibegrebet via folkesuverænitetsprincippet og hermed folkebegrebet blev knyttet til idealet om en stærk kongemagt.

Det afgørende stridspunkt på den grundlovgivende rigsforsamling var spørgsmålet om valgrettens og valgbarhedens udbredelse samt den lovgivende forsamlings indretning. Her indtog den bondevenne-dominerede venstre del af forsamlingen den

mest progressive position, overfor et nationalliberalt Centrum og et konservative Højre. Debatten om repræsentation var en kamp om den politiske offentlighed som borgerlig offentlighed, idet udtrykket borgerlig offentlighed indeholder et krav om borgerlighed, altså borgernes lige status uanset placering i samfundets hierarki (Habermas 2009; Loftager 2004: 63). Kampen om grundloven blev således også en kamp om, hvem der var inkluderet i borger-kategorien og hvad denne borgerlige lighed skulle indebære.

Denne kamp blev for Bondevennernes Selskab en kamp for at opnå legitimitet som politisk aktør, hvilken konkretiseredes i debatten om valgrettens udbredelse. Sigtet med artiklen er således at undersøge bondevennernes begrebsbrug i denne debat. Den danske grundlovskamp var en kamp om at definere grundlovsteksten, men den var også en kamp om og med de begreber, med hvilke fremtiden kunne begribes. Demokratibegrebet blev i denne sammenhæng anvendt som kampbegreb fra alle sider af det politiske spektrum. I løbet af få måneder i foråret 1848 blev begrebet transformeret fra et primært akademisk begreb til et politisk aktuelt begreb, som man måtte forholde sig til for at vinde politisk opbakning (Nygaard 2011; Nevers, 2011).² Historien om bondevennernes anvendelse af en monarkisk-demokratisk retorik, er hermed del af en større historie om etableringen af demokratibegrebet som et politisk grundbegreb i det danske sprog. Således kan bondevennernes retorik udlægges som et tidligt eksempel på en begrebslig kobling mellem demokrati og monarki – to begreber, som i den senere danske historie er blevet tæt forbundne i forståelsen af den danske styreform.

At bondevenner legitimerede deres krav om demokrati med henvisning til den stærke kongemagt er bemærkelsesværdigt af flere årsager. Dels, at bondevennerne, som udgjorde den mest progressive gruppe på den grundlovgivende rigsforsamling, havde den mest udtalte loyalitet overfor kongemagten på forsamlingen, og dels, da andre europæiske, demokratiske bevægelser i 1848-revolutionerne ofte var republikanere.

Bondevennernes Selskab i den danske grundlovs-kamp

Mens man kan dele repræsentanterne på den grundlovgivende rigsforsamling efter højre-venstre skalaen, som vi kender fra Den franske Revolution 1789-1799 – en karakteristik den grundlovgivende rigsforsamling i øvrigt delte med andre vesteuropæiske parlamenter i 1848 (Best 2001) – kan forsamlingen også deles i de repræsentanter, som tilhørte byernes borgerskab, og dem, som tilhørte bondestanden foruden enkelte godsejere og gejstlige. Denne standsopdeling, som hidtil havde været det gældende princip for sammensætningen af stænderforsamlingerne (1834-1848 i kongeriget), lader sig aflæse i sprogbrugen hos forsamlingens medlemmer. Bondevennegruppen var delt i københavnske liberale, som ledte gruppen, og bønder. Sidstnævnte gjorde sig betydeligt mindre bemærket på forsamlingen, hvor møderne var domineret af borgerskabets lange, lærde og velskrevne taler med referencer til udenlandske forhold og tænkere foruden videnskabelige betragtninger. Artiklen her fokuserer på begrebsbrugen hos de ledende kræfter blandt bondevennerne, altså de københavnske liberale. Disse bevægede sig inden for samme begrebsfelter som deres nationalliberale og konservative standsfæller, hvilke inkluderede demokratibegrebet – et begreb, som de egentlige bønder på forsamlingen ikke anvendte. I den forstand var kampen om demokratibegrebet endnu en kamp mellem de belæste i 1848-1849. Bondevenstregruppens egentlige leder var prokurator Balthazar Christensen, mens også tidligere krigsminister i Martsministeriet, Anton Frederik Tscherning, gjorde sig meget gældende.

Bondevennernes succes som organiseret politisk bevægelse i 1848-49 udfordrede den etablerede politiske offentlighed, domineret af dannelsesborgerskabet i byerne, idet bevægelsen organiserede sig og fungerede som en art politisk parti. Foreningen var stærkt centraliseret og havde sin base på Sjælland og øerne (Clemmensen 1974: 31; Clemmensen 1994: 135). Bevægelsen fungerede ikke som et parti i nutidig forstand, men den organiserede valgkamp, lukkede møder for de valgte medlemmer af forsamlingen samt aftalte stemmestrategier medlemmerne imellem, var et markant brud med borgerskabets ideal om en repræsentation,

hvor dannede mænd gennem en oplyst diskussion kunne nå til enighed om den gode eller sande løsning på en given problemstilling (Bjørn 1999: 34-38). Idealet om den oplyste samtale,³ blev af konservative medlemmer som godsejer Carl de Neergaard og professor C.G.N. David beskrevet som truet af bondestandens indtræden i det politiske, da denne pga. sin overlegne størrelse kunne tiltvinge sig overvægt i repræsentationen, hvis ikke grundloven indførte garantier for de forskellige interesser eller klasser (Neergaard 1849: 2209, David 1849b: 2223).

På forsamlingen kæmpede bondevenner for almindelig valgret, et etkammersystem og høje diæter til rigsdagsmændene således, at også ikkeformuende havde mulighed for at træde ind i repræsentationen. Hvad man forstod ved almindelig valgret var dog forskelligt defineret; mens nogle – oftest bønder, men også den i artiklen omtalte teolog og lærer Frederik Frølund – talte for en almindelig valgret i bredest tænkte forstand – hvilket her vil sige alle myndige mænd over 25 – accepterede fx Balthazar Christensen visse begrænsninger, såsom besiddelse af egen husstand. Der var da også enkelte bondevenner, som ikke anså valgrettens udbredelse for afgørende, bl.a. Tscherning, som snarere så bondestandens repræsentation sikret ved etkammersystemet. Ikke desto mindre var bondevenstre den mest radikale gruppe vedr. valgrettens udbredelse. Hermed lå bondevennernes politik på grundlovgivende rigsforsamling i forlængelse af bondevenners optræden på stænderforsamlingen i 1848 i især Roskilde, hvor man med Balthazar Christensen i spidsen havde arbejdet hårdt for almindelige valg til den grundlovgivende rigsforsamling og imod kongevalgene⁴, som af nationalliberale og højremænd blev betragtet som en nødvendig beskyttelse mod de almindelige valg. Også her blev den stærke forbindelse mellem kongen og folket betonet, og kongefiguren anvendt legitimerende for bondevennernes krav om en udvidet valgret (Christensen 1848a: 51-53; Christensen 1848b: 66-68; Christensen 1848c: 99-105; Christensen 1848d: 241-44; Nielsen 1848: 241; Thalbitzer 1848: 80). Dog var det først ved forhandlingerne på den grundlovgivende rigsforsamling, at denne retorik indbefattede demokratibegrebet.

Kongen og folket

Debatten om repræsentationen blev åbnet med en diskussion af 1. minoritetsforslag, forfattet af bondevennerne Balthazar Christensen, Asmund Gleerup og J.R. Jacobsen. Ved forsamlingens sammentræden var en grundlovskomite blevet nedsat til at behandle det af Martsministeriet givne udkast til en grundlov. Af denne komite udgik seks minoritetsforslag vedr. repræsentationen, hvoraf det ene altså var forfattet af bondevenner. Minoritetsforslaget vendte sig mod regeringens udkast, som foreslog, at den lovgivende instans skulle deles i to forsamlinger, et folketing og et landsting. Herimod argumenterede Christensen, Gleerup og Jacobsen for ”en sand repræsentation af folket” (Christensen m.fl. 1849: 21), hvilket for dem indebar en samlet repræsentation i et folketing, mens en deling i to kamre blev beskrevet som unaturlig og ikke svarende til enheden af det danske folk. Da et tokammersystem ikke kunne være ”det naturlige, simple og sande Udtryk af Folket og Folkeviljen” (Ibid.: 21), ville systemet ikke leve op til de krav kongen og folket stillede til forfatningen.

Denne reference til kongen og folket gik igen i flertallet af taler afholdt af bondevenner i debatten om repræsentation. Referencen var del af en retorik, som grundlæggende kan beskrives som værende i defensiven – bondevennerne forsvarede, hvad de udlagde som allerede opnåede rettigheder for folket, nemlig privilegier, som folket skulle være blevet tildelt i forbindelse med marts-dagene. Her sigtede man især til stemmeretten. Her kan nævnes Frølund, som i et forsvar for den almindelige stemmeret henviste til, at den kommende konstitution var blevet præsenteret på en måde af kongen og hans ministerium, som havde ledt folket til at tro, at princippet om almindelig stemmeret ville blive optaget i forfatningen og ratificeret af kongen (Frølund 1849: 1883-84). Dette argument blev af andre bondevenner udbygget med en reference til den valglov under hvilken den grundlovgivende forsamling var blevet valgt, hvorefter den kommende forfatning forventeligt skulle have en mindst lige så bred valgret, således at privilegier ikke blev trukket tilbage (Jespersen 1849: 2065; Andresen 1849: 1815-16). Argumentets vægt var, at da kongen allerede havde givet folket visse rettigheder, ville det ikke kun være et overgreb på folket, men også i strid

med kongens vilje, hvis resultatet af forsamlingens arbejde skulle blive en mere restriktiv forfatning.

Anvendelsen af kongen som legitimerende figur for en demokratisk politik gik også igen uden for rigsforsamlingen. Under tiden for den grundlovgivende forsamling blomstrede modstanden mod den almindelige stemmeret blandt købstædernes borgerskab, hvilket resulterede i en række adresser til forsamlingen vendt mod den almindelige stemmeret. Dette udløste en modbevægelse blandt stemmerettens tilhængere, hvilken også tog form af adresser med underskrifter imod census og klassevalg. Her citerer Neergaard 29 københavnske oldgeseller og ladesvende, som opfordrede arbejdere til ikke at underskrive oldermadsadressen,⁵ da de ønskede, "at holde fast paa den Valgret og Valgbarhed, der af vor allernaadigste Konge Frederik VII af fri Magtfuldkommenhed er givet." (Citeret i Neergaard 1892: 405).

Neergaard bemærker da også, hvorledes tilhængere af den almindelige valgret anvendte kongen legitimerende. Således skriver han: "Baade paa Møderne og i Adresserne stillede man atter og atter Kongen op imod Reaktionsbevægelsen: den almindelige Valgret var Kongens Vilje, og Menigmand havde hans bestemte Løfte at holde sig til." (Neergaard 1892: 405). Neergaard pointerer her, at stemningen for den almindelige valgret og frygten for at miste denne var meget stærk hos bondestanden. Således indkom der til rigsforsamlingen i alt ca. 58.000 underskrifter til fordel for den almindelige stemmeret, mens kun ca. 14.000 imod. Heraf var adresserne for den almindelige stemmeret nærmest udelukkende fra landdistrikterne, hvorimod købstæderne generelt var stærkt imod. Spørgsmålet om den almindelige stemmeret delte således land og by.

Folket

'Folket' var et kernebegreb i bondevennernes retorik. På den grundlovgivende rigsforsamling anvendte bondevenner begrebet i to betydningsmæssigt forbundne og dog forskellige betydninger. Den ene var en reference til de lavere klasser, de fattige og bondestanden. Da de lavere klasser, bortset fra fattige i byerne, i stor udstrækning bestod af husmænd og landarbejdere var 'de fattige' og 'bondestanden' i nogen grad overlappende kategorier. Et eksempel

på denne type begrebsbrug kan ses hos Frederik Jespersen, som i en tale for almindelig stemmeret anvendte "Folk", "Folket", "de fattige", "Bondestanden", "Almuen" og "den fattige Classe i Kjøbstad og paa Land" som synonymmer (Jespersen 1849: 2062-2067).

I den anden anvendte form af 'folket' var begrebet en reference til *hele* folket, dvs. en form som inkluderede alle stænder. Denne type anvendelse ses fx hos ledende bondevenner Balthazar Christensen (Christensen 1849: 1811-14) og A.F. Tscherning (Tscherning 1849: 1906-08), og også i det ovenfor omtalte minoritetsforslag forfattet af Christensen, Gleerup og Jacobsen. Heri anvendtes begrebet inkluderende, idet forfatterne argumenterede mod et tokammersystem med argumentet, at repræsentationen "bør være en Eenhed, som folket selv." (Christensen m.fl 1849: 21). I minoritetsforslaget fungerede folkebegrebet som et kernebegreb, hvorom hele argumentet udfoldede sig. Således blev forslaget om et etkammersystem underbygget af følgende påstand: "Efter det danske Folks forholdsvise, temmelig ligelige og gennemgaaende demokratiske Udvikling maa Staten og Statsstyrelse dog væsentlig støtte sig til Folkets Masse eller Almuen" (Christensen m.fl. 1849: 21). Her forenede folket de forskellige stænder eller klasser.⁶ Samtidig kunne der også i ordlyden "Folkets Masse" ligge en antydning af, at almuen var mere folk end den resterende befolkning. En udpegning af almuen som folkets masse, til hvilken staten og statsstyrelsen skulle støtte sig, havde i øvrigt den funktion, at det legitimerede bondestandens politiske agens.

Folkesuverænitet og demokrati

Når Christensen, Gleerup og Jacobsen i minoritetsforslaget argumenterede for, at staten skulle støtte sig til folket eller folkets masse, så var dette et udtryk for folkesuverænitetetsprincipet. Folkesuverænitetetsprincipet er det princip, at den politiske magt stammer fra folket, og at en statsledelse først er legitim, hvis folket har givet dets samtykke til statsoverhovedet.⁷ I minoritetsforslaget udtrykte Christensen, Gleerup og Jacobsen eksplicit det ønskværdige og nødvendige i, at den kommende statsstyrelse skulle støtte sig til folket, altså legitimeres af folkets samtykke. Minoritetsforslaget var dog også influeret af folkesuverænitetetsprincipet på et mere grundlæggende

niveau, da forfatterne kontinuerligt refererede til folket som bæreren af politisk autoritet. Således skrev de:

Med hensyn til vort Fædrelands indre og ydre Stilling maa vi formene, at en jevn og ligelig, men ogsaa kraftig fremadskridende Udvikling af Folket og det politiske Folkeliv betinger vor Fremtid, og vi troe, at vor ny Statsforfatning kun da vil kunne sikre os en saadan Udvikling, naar den er og af Folket i det Hele anerkjendes at være bygget paa en Repræsentation, der i Form og Indhold er et tro Udtryk af den sande Folkefornuft og Folkevillie til enhver givet Tidsperiode. (Christensen m.fl. 1849: 21)

Målet var altså en fremadskridende udvikling af folket og folkelivet. Forfatterne tildelte samtidig folket magt til at acceptere eller afvise forfatningen, idet denne udvikling var betinget af folkets anerkendelse af forfatningen. I minoritetsforslaget blev folket således bekræftet som oppebærende den politiske magt, mens forfatterne samtidig legitimerede deres politik ved at fastslå deres egen position som talende på vegne af folket.

Denne karakteristik kan anvendes på flertallet af bondevennernes taler. Hyppige referencer til folket gav dem en platform, hvorfra de kunne udtrykke deres politik, mens det samtidig bekræftede 'folket' som grundlaget for politisk magt.

13. marts 1849 holdt Tscherning en tale til forsamlingen, hvorfra følgende citat stammer, som viser, hvorledes begrebet demokrati gennem folkesuverænitetsprincippet blev knyttet til ideen om en stærk konge:

Det ærede Medlem sagde, og det er en Mening, jeg atter fuldkommen deler med ham, at man ikke maa gjøre Spring i vor Udvikling, og han sagde, det vilde være et uhyre Spring, hvis vi fra den fuldstændigste Absolutisme gik over til den fuldstændigste, demokratiske Frihed; men, medens jeg deler denne Anskuelse, nægter jeg, at Springet er saa stort, som det forekommer ham; en Absolutisme var en Absolutisme, udgaet af en Kamp med Classer og Privilegier, det var en nivellerende Absolutisme, der forberedede Demokratiet, og hvorfra kommer det, at vi alle ere saa demokratiske som vi ere? Thi i Virkeligheden findes der ikke én Aristokrat iblandt os, - det er fordi Absolutismen stod nu saa høit over os, at vi Alle bleve nivellerede af den; og hvorfor er det, at Kongen maa hente sin Magt, sin fulde Magt

i Folkets Dybde? – det er netop, fordi, mens vi have lidt, lidt dybt under denne Tilstand, have vi vundet en Nærhed mellem Kongen og Folket, der kan, og den ene kan benyttes. (Tscherning 1849: 1907-8)

Talen var et direkte svar til, og indgik i en længere disput mellem Tscherning og den markante konservative figur, C.G.N. David, som netop havde holdt en tale, hvori han talte imod den almindelige stemmeret (David 1848a: 1903-06). David havde fremført, at vendte man sig mod historien, var det klart, at den almindelige stemmeret overalt havde resulteret i en omvæltning af det eksisterende – at folket ikke var i stand til at varetage den magt som fulgte med stemmeretten ved en ”maadeholden Brug” og at den almindelige stemmeret derfor utvivlsomt ville betyde enden på sikkerhed og frihed (David 1849a: 1905). Ved at bruge historien som argument, havde David fremført, at ingen eksisterende stat havde formået at springe fra den absolutte suveræn til folkerepresentationen i sin mest ekstreme form.

Tschernings argument tog form af en historiefilosofi. Her var det nuværende samfundsstadium det demokratiske, hvilket blev præsenteret som efterfølger til absolutismen, idet denne havde forbedret demokratiet. Tschernings pointe var selvfølgelig, at på trods af, at David anså en demokratisk forfatning for at være for drastisk en forandring, så var en demokratisk forfatning kun et naturligt skridt at tage, da demokratiet allerede var ankommet, nemlig i ligheden i folket.

Folkesuverænitetetsprincippet var centralt i Tschernings argument. Som konsekvens af absolutismen var folket blevet nivelleret eller udjævnet, lød påstanden. Siden der ikke længere var nogen ulighed, kunne der heller ikke eksistere noget aristokrati til hvilket, kongen kunne støtte sin magt, hvorfor han nu måtte støtte sig til folket. Hermed var der opstået en nærhed mellem kongen og folket. ’Demokratisk’ var her en betegnelse for det stadium, hvorpå samfundet nu befandt sig. Definerende for det demokratiske var ligheden – at være demokratisk betød at være lige, selvom Tscherning ikke brugte ordet lighed. Det demokratiske samfund var hermed det, hvori folket var lige. Således var demokratiet både en konsekvens af og en forudsætning for det særlige bånd mellem kongen og folket.

I det citerede forbindes demokratibegrebet med lighed og folk – sidstnævnte i den inkluderende betydning af begrebet. Demokrati

var både navnet for det nærværende samfundsstadiet og for den passende statsform – folkesuveræniteten – hvilket var muliggjort af ligheden. Demokratibegrebet blev samtidig placeret i et modsætningsforhold til begreberne absolutisme og aristokrati; eksistensen af demokratiet udelukkede eksistensen af aristokrater og omvendt, og demokrati og absolutisme præsenteredes som to essentielt forskellige statsformer, defineret ved eksistensen af lighed i folket eller et aristokrati.

Historisering af demokratibegrebet

Med ovenfor anførte argument forsøgte Tscherning at dreje Davids beskrivelse af det demokratiske, relateret til revolution, revolte og anarki til en inkluderende, forenende og positiv term, som kunne anvendes retorisk i kampen for vidtgående politiske rettigheder til bønderne. Samtidig foretog han en anden vigtig retorisk handling, nemlig en placering af begrebet i historien. Han anvendte demokrati som et begreb gennem hvilket, han kunne begribe historien og bruge historien politisk. Begrebet blev således indlejret i en bestemt historieforståelse.

Denne historisering eller temporalisering af grundbegreber var en del af den større kamp om grundloven, hvilket også ses af, at David i det ovenfor anførte argument, udførte samme retoriske manøvre, blot med modsat fortegn. På denne vis kan kampen mellem Tscherning og David tolkes som en kamp om historien, hvor modstanderne kæmpede med deres version af historien på deres side.

En tilsvarende anvendelse af historien som argument ses i den føromtalte tale af Jespersen, hvori han støttede sit krav om almindelig stemmeret til en beskrivelse af, hvordan danske konger tidligere havde stadfæstet deres magt: "Christian den Femte vilde støtte Kongemagten paa Grever og Baroner; de senere Konger støttede den paa staaende Hære; de sidste Konger endelig paa et velinstrueret Bureaukrati; men Frederik den Syvende vil ikke feile ved at støtte den paa det hele Folk." (Jespersen 1849: 2064). Hermed placerede Jespersen folkesuverænitetsprincippet i historien. Hans argument var, at folkets samtykke kun kunne opnås ved almindelig stemmeret. Som Tscherning understøttede han sit argument om, at

folket var kilden til politisk magt, og at kongen måtte legitimere sin magt ved folkets samtykke, ved at placere folkesuverænitetetsprincipet i historien som kulmination på den hidtidige udvikling. Folkesuverænitetet var nutiden.

Kaster vi endnu et blik på minoritetsforslaget af Christensen, Gleerup og Jacobsen, går den argumentatoriske figur igen: Det var den demokratiske udvikling, som havde frembragt det nuværende krav om, at den kommende forfatning skulle basere sig på folkesuverænitetetsprincipet, og disse omstændigheder havde deres udspring i forbindelsen mellem kongen og folket. Som i Tschernings tale betegnede demokratiet ligheden i folket.

Opsummerende var demokratibegrebet tæt knyttet til lighed i bondevennernes retorik. Denne lighed i folket manifesterede sig i det tætte bånd mellem konge og folk, og referencer til folket blev anvendt på en måde, som understregede at alle var lige under kongen. Hermed søgte bondevenner at understrege, at siden alle var lige, var bondestanden altså lige så meget en del af det politiske, som tidligere aristokrater, hvormed bondestanden søgtes legitimeret som politisk aktør. Samtidig blev også kongen etableret som magtens centrum i bondevennernes retorik. Kongen – og ikke regeringen eller rigsdagen – blev beskrevet som den, der skulle hente sin magt i folket. Hermed blev den absolutistiske kongemagt paradoksalt nok en legitimerende figur for demokratiet i bondevennernes retorik.

Vi er alle demokrater

I det ovenfor citerede fremsatte Tscherning påstanden: ”vi alle ere saa demokratiske” (Tscherning 1849: 1907-8). Hermed understregede han, at alle var en lige del af folket, og siden den politiske magt ifølge ham beroede i folket, havde alle dermed lige adgang til politiske rettigheder. Hvem dette ’vi’ refererede til var derimod ikke ekspliciteret, dog var påstanden rettet mod David, hvorfor vi’et i første omgang synes at referere til David og Tscherning selv. ”vi *alle* ere” udvidede vi’et til alle tilstedeværende i lokalet, hvilket inkluderede alle sider af forsamlingen, der skulle repræsentere folket.

Når Tscherning anvendte termen ’folket’ i dens inkluderende betydning, antydede han hermed ikke blot, at de lavere klasser og

bondestanden var en essentiel del af det grundlæggende politiske subjekt, folket, hvormed disse klasser tildeltes politisk subjektivitet, han insinuerede også, at de højere klasser tilhørte folket på lige vilkår med de lavere klasser. Denne anvendelse af folkebegrebet som inkluderende term var hermed konstituerende for den tankegang, der kom til udtryk i bondevennernes retorik. Inden for de afgrænsede rammer for politisk medborgerskab, som bondevennerne som omtalt accepterede (mand, over 25 år gammel, med egen husstand, ikke skyldner), var dette en radikal og provokerende påstand, at alle, godsejere som bønder, var lige og havde lige adgang til politiske privilegier. Her var anvendelsen af folkebegrebet, som en inkluderende term, en konsekvens af den demokratiske udvikling, bondevenner refererede til.

Afsluttende bemærkninger

Som nævnt, kan man undre sig over, hvorfor bondevenner fremsatte deres krav om demokrati med en retorik, der understøttede kongen som magt, og hvorfor de ikke var republikanere? At de her behandlede bondevenner ikke var i stand til at forestille sig en stat uden konge forekommer usandsynligt, da europæiske demokrater både historisk i Den franske Revolution og i revolutionerne 1848, forbandt krav om demokrati med krav om en republik (Haupt og Langewiesche 2001: 3-4; Langewiesche 2001: 125-26; Sperber 2005: 81). Da anførerne af bondevennernes retorik tilhørte det veluddannede borgerskab, var disse velinformerede om de europæiske revolutioner.

Det er selvfølgelig ikke uden betydning, at bondestanden traditionelt var blevet vænnet til at betragte kongen som den patriarkalske landsfader, og at kong Frederik VII i særdeleshed var meget populær blandt landbefolkningen (Vammen 2011: 290). Retorikken om forbindelsen mellem konge og folk var således ikke grebet ud af den blå luft – det interessante er i denne sammenhæng især, at demokratibegrebet blev skrevet ind i ligningen.

Forklaringen, tror jeg, skal søges i den tankegang, som kommer til udtryk i bondevennernes retorik. Som beskrevet bestod denne i en etablering af bonden som legitimt politisk subjekt. Her blev kongefiguren som statsoverhoved en nødvendighed for det de-

mokrati, bondevennerne proklamerede, idet kongemagten var en forudsætning for ligheden i samfundet – demokratiet. Hermed var folkets, og dermed bøndernes, status som politisk subjekt afhængig af kongemagtens eksistens. Det var altså ikke kun kongen, hvis autoritet var afhængig af folkets samtykke, som udtrykt i folkesuverænitetetsprincippet – også folket som politisk subjekt, og bondevennerne som legitime repræsentanter for bondestanden, blev i bondevennernes retorik afhængige af monarkiets beståen.

Anvendelsen af kongen som en legitimerende figur for demokratiet kan også tolkes som en indikation af, at folkebegrebet, når det stod alene, ikke havde tilstrækkelig legitimerende kraft for bondevennernes politik, hvorfor demokratiets fortalere måtte hente forstærkning i det mest antidemokratiske tænkelige, en stærk kongemagt. I dette lys bliver anvendelsen af folkesuverænitetetsprincippet ikke kun noget, bondevennerne henviste til for at vinde gehør, men også et princip, de aktivt forsøgte at stadfæste. Bondevennerne kunne med andre ord ikke regne med, at den kommende forfatning ville bygge på folkesuverænitetetsprincippet på trods af, at dette ofte omtales som grundlagt allerede med den oplyste enevælde (Loftager 2004: 56). I hvert fald ikke med den forståelse af 'folket' som bondevennerne anvendte, hverken forstået som en enhed af alle stænder eller i betydningen 'almuen'.

Retorikken om båndet mellem kongen og folket kunne anvendes strategisk for at legitimere bondevennernes politik. Man kan altid spekulere i graden af intentionalt hos politiske aktører, men det var uden tvivl anvendeligt for Bondevennernes Selskab at referere til ideen om et historisk genereret særligt forhold mellem konge og folk. Idet alle var lige overfor kongen, kunne bondevennerne kræve bøndernes lige ret til inkludering i borgerfællesskabet, den borgerlige offentlighed og til de politiske privilegier, som nu fulgte med denne status.

Noter

- 1 Både Nevers og Nygaard har fremhævet denne begrebsbrug hos bondevenner i den generelle politiske offentlighed i årene 1848-49, og denne brug indgik altså også i Bondevenstres sprogbrug på forsamlingen (Nevers 2011: 109; Nygaard 2011: 55).

- 2 Det teoretiske grundlag for artiklen bygger på begrebshistorien, som den er formuleret af Reinhart Koselleck og videreført i den tyske *Begriffsgeschichte*-tradition (Koselleck 1970, Koselleck 2007). Det danske demokratis begrebshistorie har i de senere år været genstand for en række undersøgelser og debatter (se fx Nevers 2011; Nygaard 2011; Svensson 2012; Friisberg 2013).
- 3 Dette ideal om den oplyste samtale som grundlag for repræsentationens virke har paralleller til Jürgen Habermas' model for deliberativt demokrati (Habermas 1995; 2009).
- 4 Ifølge valgloven til den grundlovgivende rigsforsamling skulle en fjerdedel af forsamlingen udpeges af kongen og dennes ministerium.
- 5 Oldermændsadressen var udgået af Haandværkerforeningen og vendte sig mod almindelig valgret.
- 6 Begreberne 'Stand' og 'Classe' var begge almindelig anvendt på tværs af det politiske spektrum. For et eksempel på en anvendelse af begrebet 'Classe', se den citerede tale af Tscherning.
- 7 Princippet om folkesuverænitet har, især som det er udviklet i Jean-Jacques Rousseaus politiske filosofi (Rousseau 1762: 2.1-2.10), haft en omfattende betydning for udviklingen af moderne stater siden det blev taget op under Den franske Revolution. I den franske forfatning af 1793, artikel 25, lyder det: "La souveraineté reside dans le peuple. Elle est une Indivisible, imprescriptible et inalienable." (Citeret efter Hansen 2010: 178).

Kilder

- Indlæg på stænderforsamlingen i Roskilde, trykt i *TIDENDE for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Sjællands, Fyens og Løllands-Falsters Stift*, 1848
 Christensen, Balthazar (1848a): 1/5, sp. 51-53.
 Christensen, Balthazar (1848b): 1/5, sp. 66-68.
 Christensen, Balthazar (1848c): 2/5, sp. 99-105.
 Christensen, Balthazar (1848d): 5/5, sp. 241-44.
 Nielsen, Ole (1848): 5/5, sp. 241.
 Thalbitzer, Carl Vilhelm (1848): 2/5, sp. 80-85.
- Indlæg på den grundlovgivende rigsforsamling, trykt i *Beretning om forhandlingerne paa Rigsdagen*, Bianco Luno, København 1848-49.
 Andresen, Nikolaj (1849): 9/3 sp. 1815-16.
 Christensen, Balthazar (1848e): 6/11 1848, sp. 226-27.
 Christensen, Balthazar (1848f): 6/11 1848, sp. 247.
 Christensen, Balthazar (1849a): 9/3 sp. 1811-14.

- Christensen, Balthazar (1849b): 16/3 1849, sp. 1948-51.
 Christensen, Balthazar (1849c): 5/5 1849, sp. 3104-5.
 Christensen, Balthazar (1849d): 7/5 1849, sp. 3146-47.
 Christensen, Balthazar (1849e): 23/5 1849, sp. 3577.
 Christensen, Balthazar, Asmund Gleerup og Jacobsen, J.R. (1849): 22/2, sp. 0, s. 21.
 David, C.G.N. (1849a): 13/3, sp. 1903-05.
 David, C.G.N. (1849b): 27/3, sp. 2222-2227.
 Frølund, Frederik (1849): 13/3, sp. 1883-84.
 Jespersen, Frederik (1849a): 21/3, sp. 2062-68.
 Jespersen, Frederik (1849b): 7/5 1849, sp. 3156.
 Neergaard, Carl de (1849): 26/3, sp. 2206-2210.
 Tscherning, A. F. (1849): 13/3, s p. 1906-08.

Litteratur

- Best, Heinrich (2001): "Structures of Parliamentary Representation in the Revolutions of 1848", i Dieter Dowe et al. (red.), *Europe in 1848. Revolution and Reform*, New York: Berghahn Books, s. 474-505.
 Bjørn, Claus (1998): *1848 Borgerkrig og revolution*, København: Nordisk Forlag A/S.
 Bjørn, Claus (1999): *Kampen om Grundloven*, København: Fremad.
 Clemmensen, Niels (1974): "Godsejernes organiserede politiske virksomhed under stænderforfatning og Junigrundlov", i *Historie*, Ny række, 11, s. 29-58.
 Clemmensen, Niels (1994): "Bondevener og bondevener – to alen af et stykke?", i *Fortid og nutid*, juni, hæfte 2, s. 134-157.
 Frisberg, Claus (2013): "Var Junigrundloven demokratisk? Et svar til Palle Svensson", i *Temp – tidsskrift for historie*, Nr. 6, s. 158-169.
 Habermas, Jürgen (1995): "Tre normative demokratimodeller: om begrepet deliberativ politikk", i Erik Oddvar Eriksen (red.), *Deliberativ Politikk*. Oslo: Tano, s. 30-45.
 Habermas, Jürgen (2009): *Borgerlig offentlighed*, København: Informations Forlag.
 Hansen, Mogens Herman (2010): *Demokrati som styreform og som ideologi*, København: Museum Tusulanums Forlag.
 Haupt, Heinz-Gerhard og Dieter Langewiesche (2001): "The European Revolution of 1848. Its Political and Social Reforms, its Politics of Nationalism, and its Short- and Long-Term Consequences", i Dieter Dowe et al. (red.), *Europe in 1848. Revolution and Reform*, New York: Berghahn Books, s. 1-23.

- Koselleck, Reinhart (1970): "Einleitung", *Geschichtliche Grundbegriffe* i Otto Brunner, Werner Conze & Reinhart Koselleck (red.), *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches lexicon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, bind 1, Stuttgart: Ernst Klett.
- Koselleck, Reinhart (2007): *Begreber, tid og erfaring. En tekstsamling*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Langewiesche, Dieter (2001): "Revolution in Germany. Constitutional State – Nation State – Social Reform", i Dieter Dowe et al. (red.), *Europe in 1848. Revolution and Reform*, New York: Berghahn Books, s. 120-143.
- Loftager, Jørn (2004): *Politisk offentlighed og demokrati i Danmark*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Neergaard, Niels (1892): *Under Junigrundloven*, København: P.G. Philipsens Forlag.
- Nevers, Jeppe (2011): *Fra skældsord til slagord*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Nygaard, Bertel (2011): "Demokratibegrebets gennembrud i Danmark i 1848", i *Historisk Tidsskrift*, Vol. 111, no. 1, København, s. 37-73.
- Rousseau, Jean-Jacques (1762, [1782]): *The social contract*, Translated by G. D. H. Cole, <http://www.constitution.org/jjr/socon.htm>.
- Sperber, Jonathan (2005): *The European Revolutions, 1848-1851*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Svensson, Palle (2012): "Var vore forfatningsfædre demokrater?", i *Temp – tidsskrift for historie*, Nr. 5, s. 5- 27.
- Vammen, Hans (2011): *Den tomme stat*, København: Museum Tusulanums Forlag.

